የአረካ ግብርና ምርምር ማዕከል

በአፍሪካ ግብርና ቴክኖጂ ማሸጋገር ፕሮጀክት/TAAT/

ለተደራጁ ወጣቶችና ለባለድርሻ አካላት የተዘጋጀ ስልጠና

ተስፋዬ አቢሶ

ኅዳር 14/ 2011

የአፍርካ ግብርና ቴክኖሎጅ ማሸጋገር ፕሮጀክት/Technology for African Agricultural Transformation-TAAT/

✓ የተለያዩ በምርመር የወጡ/የተለቀቁ ቴክኖሎጅወችን ወደ ተጠቃሚው የማድረስና የማስፋት ሥራ በመስራት ሥራ ዕድል መፍጠርንና ምግብ ዋስትና ማረጋገጥን የሚደግፍ ፕሮጀክት ነው፡፡

- ፕሮጀክቱ በተለያዩ ተግባሮች ማለትም
- በሰብል-ስንዴ፣ማሽላ፤ድንች….
- በተፈጥሮ-በአፈር ለምነት…
- በእንስሳት-ወጣቶችን ማብቃት፤ማሰልጠን …

ዓላማ 1

- ወጣቶችንና አ/አደሮችን ንቅናቄ በመፍጠር በማሞከት ሥራ እንድሰማሩ ማድረግ
- በጎችን የማሞከት ሥራ እርስ በርስ እድማማሩ ማድረግ (ያለፈ ልምዳቸውን ማስፋት)
- የገቢ ምንችን እንድያሳድጉ ማድረግ
- በአጭር ጊዜ ለማሞከት የሚያስችሉ የመኖ ዓያነቶችን የመለየት ሥራ መስራት
- ማህበር በመመሥረት በጋራ የገበያ ጥናት በማካሄድ አላስፈላጊ የሆኑ የመሃል ገበያን ማጥፋት
- እያንዳንዱ ወጣት/አ/አደር ራሱን ችሎ የማሞከት ሥራ ሠርቶ ለገበያ እንድያቀርብ ለማድረግ
- ከሚደግፉ አካላት ጋር የማስተዋወቅ ሥራ መስራት

ዓላማ 2.የተደራጁ ወጣት ማህበራትን ማብቃትና የገቢ መጠናቸውን ለማሳደግ መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ጋር በጋራ መስራት

- ወጣቶችንና ሞደል አ/አደሮችን በስልጠና መደገፍ
- አስፈላጊ የሆኑ ድጋፎችን ከአጋር ድርጅቶች ጋር በመሆን አቅማቸውን እንድያጎሊብቱ ማድረግ
- ህጋዊ ሰውነት እንደያገኙ ከሚመለከታቸው ጋር ማገናኘት
- መኖንና ገበያን መሠረት ያደረገ የማሞከት ሥራ እድሰሩ ማደረግ
- መረጃወችን የሚሰበስቡ ደጋፍ ባለሙያተኞችን መቅጠር
- በመጨረሻ ራሳቸውን እድያበቁ ማድረግ
- ግንዛበያቸውን ለማሳደግ መደገፍ-በየጊዘው
- ማህበር መመሥረት/co-operative

የአቀራረብ ዘዴ/Approach/

- ተከታታይነት ባለው መልኩ በጎችን የሚያሞከቱ ቡድኖቹን ማስፋት

✓ ከአንድ ወደ ሁለት....ማህበር

- ተከታታይነት ባለው መልኩ በጎችን የሚያሞከቱ ሞደል ወጣቶን መፍጠርና ግንኙነታቸውን ማጠናከር

✓ እርስበርስ እንድማማሩ ማድረግ

- ወደ ንግድ ማህበርነት መቀየር

✓ እስከ ማእከላዊ ገበያ ድረስ ወስዶ እንድሸቱ መብቃት

- ውጤታማና ትርፋማ መሆናቸውን መከታተልና መገምገም

ለዚህ ሁሉ መሠረቱ

- በጎቻቸውን በጥሩ ሁኔታ መያዝ
- በጎቻቸውን በጥሩ ሁኔታ መመገብ
- በጎቻቸውን በንፁህ መመገቢያ መመገብ
- በጎቻቸውን የማሞከት ሥራ ወደ ገቢ ምንጭነት መቀየር

በአፍርካ ግብርና ቴክኖጂ ማሸጋገር ፐሮጀክት/TAAT/

ለተደራጁ ወጣቶችና ለባለድርሻ አካላት የተዘጋጀ ስልጠና

ኅዳር 14/ 2011

ዶዮገና

የአፍርካ ግብርና ቴክኖሎጅ ማሸጋገር ፕሮጀክት/Technology for African Agricultural Transformation-TAAT/

✓ የተለያዩ በምርመር የወጡ/የተለቀቁ ቴክኖሎጅወችን ወደ ተጠቃሚው የማድረስና የማስፋት ሥራ በመስራት ሥራ ዕድል መፍጠርንና ምግብ ዋስትና ማረጋገጥን የሚደግፍ ፕሮጀክት ነው፡፡

- ፕሮጀክቱ በተለያዩ ተግባሮች ማለትም
- በሰብል-ስንዴ፣ማሽላ፤ድንች....
- በተፈጥሮ-በአፈር ለምነት...
- በእንስሳት-ወጣቶችን ማብቃት፤ማሰልጠን ...

ዓላማ 1

- ወጣቶችንና አ/አደሮችን ንቅናቄ በመፍጠር በማሞከት ሥራ እንድሰማሩ ማድረግ
- በጎችን የማሞከት ሥራ እርስ በርስ እድማማሩ ማድረግ (ያለፈ ልምዳቸውን ማስፋት)
- የገቢ ምንችን እንድያሳድጉ ማድረግ
- በአጭር ጊዜ ለማሞከት የሚያስችሉ የመኖ ዓያነቶችን የመለየት ሥራ መስራት
- ማህበር በመመሥረት በጋራ የገበያ ጥናት በማካሄድ አላስፈላጊ የሆኑ የመሃል ገበያን ማጥፋት
- እያንዳንዱ ወጣት/አ/አደር ራሱን ችሎ የማሞከት ሥራ ሠርቶ ለገበያ እንድያቀርብ ለማድረግ
- ከሚደግፉ አካላት ጋር የማስተዋወቅ ሥራ መስራት

ዓላማ 2.የተደራጁ ወጣት ማህበራትን ማብቃትና የገቢ መጠናቸውን ለማሳደግ መንግስታዊና መንግስታዊ ያልሆኑ ድርጅቶች ጋር በጋራ መስራት

- ወጣቶችንና ሞደል አ/አደሮችን በስልጠና መደገፍ
- አስፈላጊ የሆኑ ድጋፎችን ከአጋር ድርጅቶች ጋር በመሆን አቅማቸውን እንድያጎሊብቱ ማድረግ
- ህጋዊ ሰውነት እንደያገኙ ከሚመለከታቸው ጋር ማገናኘት
- መኖንና ገበያን መሠረት ያደረገ የማሞከት ሥራ እድሰሩ ማደረግ
- መረጃወችን የሚሰበስቡ ደጋፍ ባለሙያተኞችን መቅጠር
- በመጨረሻ ራሳቸውን እድያበቁ ማድረግ
- ግንዛበያቸውን ለማሳደግ መደገፍ-በየጊዘው
- ማህበር መመሥረት/co-operative

የአቀራረብ ዘዴ/Approach/

- ተከታታይነት ባለው መልኩ በጎችን የሚያሞከቱ ቡድኖቹን ማስፋት

✓ ከአንድ ወደ ሁለት….ማህበር

- ተከታታይነት ባለው መልኩ በጎችን የሚያሞከቱ ሞደል ወጣቶን መፍጠርና ግንኙነታቸውን ማጠናከር

✓ እርስበርስ እንድማማሩ ማድረግ

- ወደ ንግድ ማህበርነት መቀየር

✓ እስከ ማእከላዊ ገበያ ድረስ ወስዶ እንድሸቱ መብቃት

- ውጤታማና ትርፋማ መሆናቸውን መከታተልና መገምገም

ስለዚህ ሁሉ መሠረቱ

- በጎቻቸውን በጥሩ ሁኔታ መያዝ
- በጎቻቸውን በጥሩ ሁኔታ መመገብ
- በጎቻቸውን በንፁህ መመገቢያ መመገብ
- በጎቻቸውን የማሞከት ሥራ ወደ ገቢ ምንጭነት መቀየር

የማምከት መርህ፣ አማራጮችና መኖ ልማትን ከማምከት ጋር ማቀናጀት

የማህበረሰብ አቀፍ በጎች ማሻሻያ ምን ማዕቀፎች አሉት

- መረጣ
- ጤናን ማሻሻል
- ማምከት፣ መኖንና አመጋገብን በማሻሻል
- ቴክኒካል ድጋፍ መስጠትና የመረጃ ተዓማኒነትን ከፍ ማድረግ
- ገበያ ማፈላለግና የገበያ ትስስርን መፍጠር

•ምን አለን?

- ያለንን ማወቅ አለብን
  - በሀገራችን በርከት ያሉ በጎችና የበግ ዝሪያዎች አሉ
  - ብዛት ፡26 ሚሊየን (16.14%)
  - ዝሪያ፡ መንዝ፣ ሆሮ፣ ጥቁር ሶማሊ፣

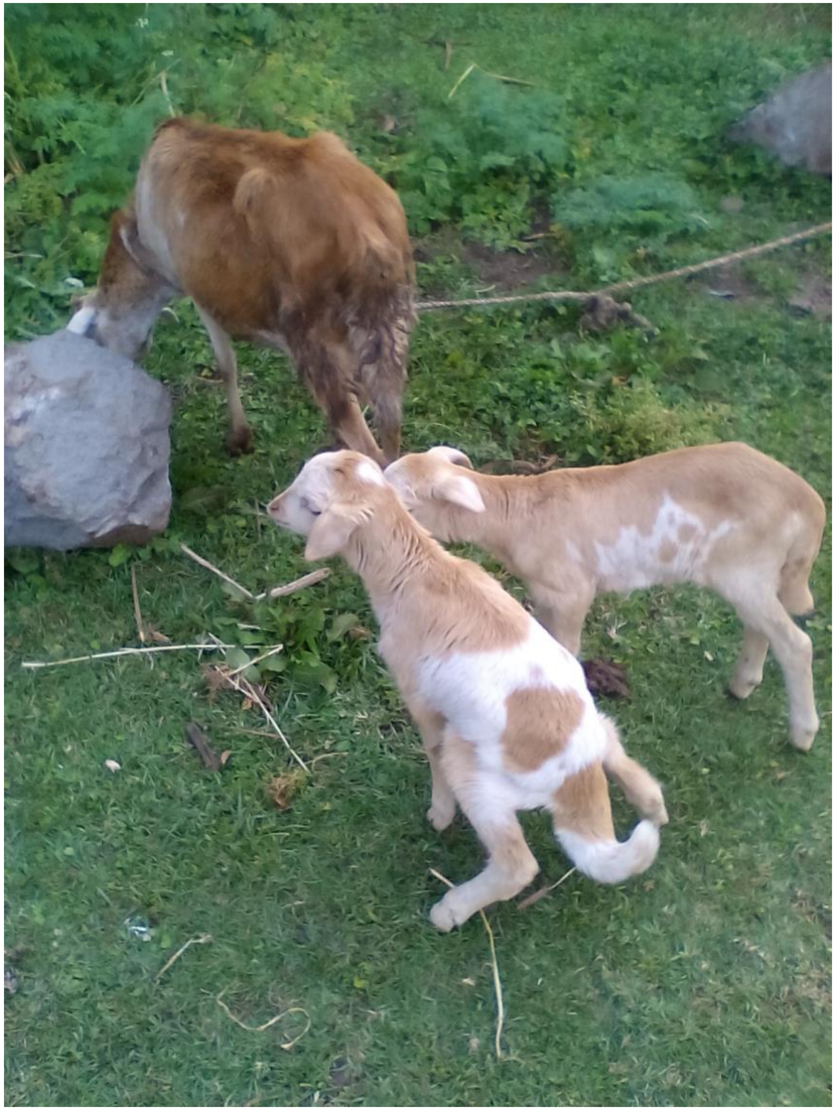

ቦንጋ፣ ዶዮገና፣ አበራ፣ ጉመር የተባሉ በጎች

ቦንጋ፣ ዋሸራ-

- ዶዮገና (አዲሎ)
- የመንጋዉ ብዛት
- ምርታማነት በተለይ የዉጫዊ ገፅታ

 እና ክብደት

- የመራባት አቅም ጥናት ተጠንቷል፡፡

- የመራባትና መዋለድ አቅም በመረጣ እየተሠራ ነዉ (ነገር ግን ገና እንደ ዝሪያ አልተመዘገበም)
- በዘረ-መል ደረጃ (Molecular Characterization) ተጠንቶ? ልዩነት ከሌሎች የበግ ዝሪያዎች ጋር ገና አልታወቀም?

የመኖ እጥረትን ለመቅረፍ መፍትሔ አማራጮች/ ሀሳቦች

A/ የመኖ ምንጮችን አሻሽሎ መጠቀም

ሀ/ ግጦሽን፣ የሰብል ተረፈ-ምርትንና ድርቆሽን አሻሽሎ ከመጠቀም አንጻር

1. የግልና የወል ግጦሽ ቦታዎችን አጥሮ/ከልሎ ምርታማነትን ማሻሻል ይቻላል፡፡
   - እንስሳትን አስሮ መመገብ

   1.1 ቤት ዉስጥ

   1.2 ከቤት ዉጭ በተሠራ መመገቢያ

ተረፈ-ምርትን....

2. የሰብል ተረፈ-ምርትን በጥራት አዘጋጅቶ አሻሽሎ መጠቀም
   - 2.1 በዩሪያ በማከም
   - 2.2 በማይክሮ ኦርጋኒዝም ማከም
   - 2.3 ከሌሎች ሀገር በቀልም ሆነ የተሻሻሉ የቅንጠባ መኖዎች ጋር ቀላቅሎ በመመገብ ተበይነትንና ተፈጭነትን ማሻሻል (ኮርች፣ ሰንሰል፣ ወዘተ)

3.ድርቆሽ (በጥራት የተዘጋጀ)-ያስፈልጋል

ባላቶን አግሮ እንቨስትመንት-ጉብሬ

4. **የተሻሻሉ መኖዎችን መስፋፋት** (Integrating improved forages- yields higher DM /ha)-

4. ፲. ምርታማ በሆኑ የሣር ዝሪያዎች ላይ ማተኮር

- ደሾ /Desho/ 8-12 tone/ha (አረካ-1፣ ኪ/ኮይሻ-1፣ ኩሉምሣ -1)
- ዝሆን ሣር /Napier /: 7.5 - 13 tone/ha (16902፣ 16913፣ 16815 አክሴሽንስ)

4.2. ሲናርና ጎያ ለየብቻ ወይም ስብጥር (ከዝሪያ ማሻሻያ)

ዶዮገና (ከምባታ ጠምባሮ)፣ ላይኛዉ ጋና (ሀዲያ)፣ እና ቶጫ (ዳዉሮ)

5. አረንጓዴ መኖዎች በብዛት በሚገኝበት ጊዜ ገፈራ ማዘጋጀት

II. የማ/አቀፍ ዝሪያ ማሻሻያን ዉጤታማነት ማሣደግ (improve efficiency of CBBS)-አመጋገብን በማሻሻል

1. የእንስቶችን/እናቶችን ሁኔታ ማሻሻል

ለዝሪያ መሻሻል የእንስቶና ግልገሎች እንክብካቤ ወሳኝ ነዉ/ እንስቶች የመንጋዉ/ዝሪያዉ መሠረት ናቸዉ

- ቅድመ-ጥቂ
  - በአጭር ጊዜ ለጥቂ እንድደርሱ
  - መንታ/ብዙ መዉለድ እንድችሉ
- **ቅድመ-ወሊድ (በእርግዝና መጨረሻ 4-5 ሳምንት)**
- **ድህረ ወሊድ** የመኖ አቅርቦትን በማሻሻል የግልገሎችና እናቶች ክብደት እንዳይቀንስ ማድረግ
- **ገበያ፡** ግልገሎች ቶሎ የገበያ ክብደት እንዲደርሱ

የመንታ/ብዙ ግልገሎች/ እናትና ግልገሎች

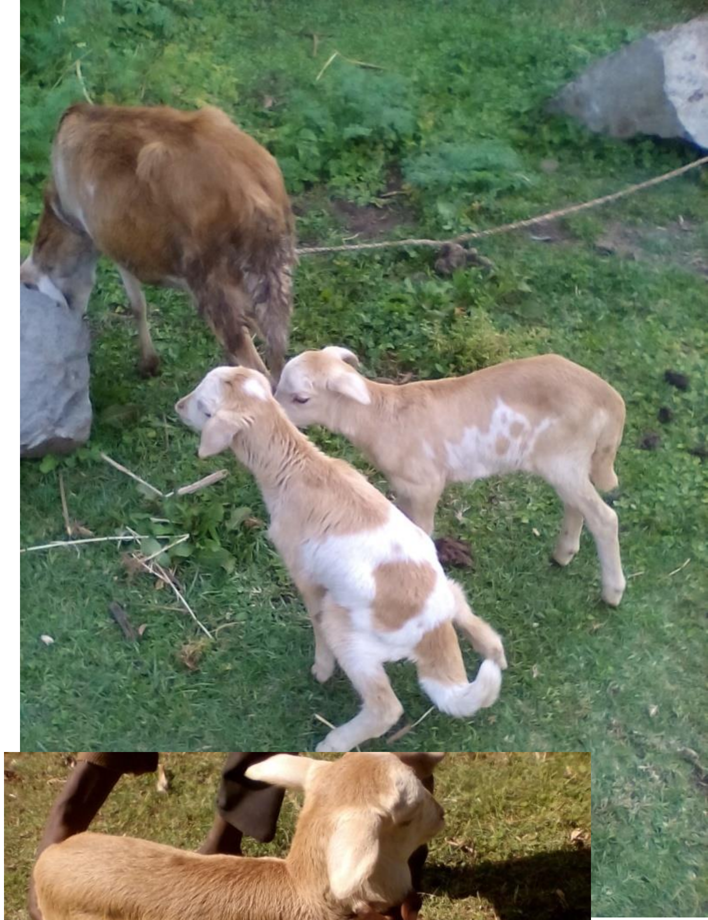

- የኃይል ሰጪም ሆነ ገንቢ ንጥረ ነገር ፍላጎት ከፍ ይላ
በኋላም)-ለግልገሎችም ሆነ ለእናቲቱ

4. የተመረጠ ኮርማ አያያዝን ማሻሻል

ለጥቂ ከሚታሰብበት ከ2-3 ሳምንት በፊት ተጨማሪ መኖ /ድጎማ/ መመገብ፣
ይሄ ካልሆነ

- ከምርጡ ኮርማ ሊወለዱ የሚገባቸዉ የግልገሎች ቁጥር ይቀንሳል፡፡
- ለሰዉ ሥራሽ አባላዘር

5. ታስረዉ ለሚመገቡ እንስሳት አረንጓዴ መኖ በሚፈልጉት መጠን መስጠትና የአሰር አልባ መኖ ድጎማ መስጠት

6. ያልተመረጡ አዉራዎችን በማምከት የማስወገድ ተግባር

- በማ/አቀፍ ማሻሻያ ያልተመረጡ እንስሳትን ማምከት ብዙ ጥቅሞች አሉት
  - የመረጣ ሥራዉ እንዳይስተጎል /ስኬታማ/- እንስቶቹ ባልተፈለገ ኮርማ /Inferior rams/እንዳይጠቁ
  - በተለምዶ ራዥም ጊዜ ሲወስድ የነበረዉን ተግባር ለማሳጠርና በዓላትን እለማ አድርጎ በማምከት ተጨማሪ ገቢ በአጭር ጊዜ ለማግኘት
  - እንስሳትን ከመኖ ጋር አመጣጥኖ ለማርባት

የፍየል ሙኩት-ሀላባ

የማምከት ተግባሩ፡-

- መኖን ማመጣጠን መሆን አለበት
  - ብዙ ኃይል ሰጪ ንጥረ ነገር የያዙ መኖዎችን መመገብ (ፉሩስሽ፣ ጎደሬ፣ እንሰት፣ ወዘተ)
  - የገንቢ መኖ መጠን እንደተጠበቀ ሆኖ (ፉጉሎ፣ ኑግ ኬክ፣ ወዘተ) ከጨዉና ሌሎች ማዕድናት (ካልሽየም፣ ፎስፎረስ)
  - የመኖን መጠን (የሚመገቡትን ታሳቢ ያደረገ ተጨማሪ ድጎማ መስጠት)
- የእንስሳት እንቅስቃሴ መገደብ /Limit animal movement/
- የአካባቢን ሙቀት በተቻለ መጠን መቆጣጠር
  - የአካባቢ ሙቀት በጣም ከቀነሰ…
  - የአካባቢ ሙቀት በጣም ከጨመረ…
- በዓላትንና ገበያን (ሀገር ዉስጥና ዉጭ) እለማ ማድረግ

ለምሳሌ፡- የአምቾ፣ ጎደሬ ሽ/አገዳ ጥናቶች /ኢሪከ/

- እንደ ኃይል ሰጪ ተጨማሪ መኖ የሚሰጡ
  - *እንሰት ሥርን በመጠቀም ማድለብ በአመካይ በቀን እያንዳንዱ በግ 69 ግራም ኪሎ ግራም (0.5 ኪ/ ግራም/*
  - *ጎዳሬን (ቦይናን) በመጠቀም ማድለብ በቀን እያንዳንዱ በግ 81 ግራም ጨምሯል (0.5 ኪ/ ግ)፡፡*
  - *ሸንኮር-አገዳን በመጠቀም ማድለብ በአመካይ በቀን እያንዳንዱ በግ 59 ግራም(0.5 ኪ/ ግ)*

መመዘኛ	የመኖ አማራጮች			
መስፈርቶች	ምጥን	ጎደሬ	እንሰት	ሸ/አገዳ
ተበይነት (ግ ምጥን DM/day)	285	293	280	283
ክብደት (Kg)	7.17	7.29	6.20	5.33
የየቀን የክብደት ለዉጥ	79.63	81.02	68.89	59.26
መኖን ወደ ሰዉነት የመቀየር ችሎታ	0.88	0.90	0.77	0.65

በአርሶ አደር ቤት የሚሞከቱ በጎች የምጥን መጠንና የአዋጭነት ጥናት

አስሮ በመመገብና ጥቂት አሰር አልባ (ፉሩሽካ፣ ፋጉሎ ጨዉ…) 300 ግራም ምጥን ድጎማ በማድረግ እስከ 11 ኪ/ግራም ክብደት በ90 ቀናት

½w\\>ú መኖዎቹ የት ይቀናÉú?

- በማዓሣ ዙሪያ
- በአፈርና ዉሃ ጥበቃ
- በአጥርና በሰብሎች መካከል

ከጓሮ አትክልት ጋር እና ማገሣ (በዝናብ)

ሌሎች የዉሃ አማራጮችን (ሮፕ እና ወሸር) በመጠቀም ከጓሮ አትክልት ጋር መኖ ማልማት

ዝሆን ሳር በመስመር ላይ

ዝሆን ሳርና ካሳቫ በአለባ

ዝሆን ሳር በዉሃ ማቆር ጉድÕድ አጠገብ

ዝሆን ሳር በተፋሰስ አፈርና ዉሃ ጥበቃ እርከኖች

ለበለጠ መረጃ፡- የዝሆን ሣር አመራረትና አጠቃቀም ፓኬጅ ይመልከቱ (በክልሉ እንስሳትና ዓሣ ሀብትና በደቡብ ግ/ምርምር ኢንስ/

በማሳ ዉስጥ- የፓኒክ ሣር
በቀዲዳ ጋሜላ

ሳስባኒያ በማሳ ዉስጥ-ሀለባ

ማሳ ዙሪያ
ዳሞት ሶሬ (ጉኑኖ)

የመኖ ዘር/ቁርጥራጭ/ግንጣይ ሥርጭት (2007-2008)

ማዕከል	የመኖ አመራጮች							የተሠራጨባቸዉ ዞኖች/ልዩ ወረዳዎች
አሠራጭ ማዕከል	ዝሆን ሣር (የግንድ ቁርጥራጨ)	ደሾ (ግንጣይ)	ጎትማላ (ግንጣይ)	ሲናር (ኩ/ል)	ጎያ (ኩ/ል)	ላብላብ (ኩ/ል)	ሮደስ (ኩ/ል)	
አረካ	963800	831900	95700	10 ፤ 15 (ዝሪያ)	-	4	3.5 ኩ/ል	ወላይታ ፤ ከምባታ ጠምባሮ፤ ሀዲያ፤ዳዉሮ
ድምር	-	200,000	-	17	-	-	-	ዶዮገና ማ/አቀፍ በጎች ማሻሻያ

የመኖ ዘር ማምረት/ልማትን እንደ ሥራ ዕድል

- የመኖ ዘሮች እጅግ ዉድ ስለሆኑ አዋጪም ስለሆኑ ወጣቶች ተደራጅተዉ ማመረት ይችላሉ፣ ለምሣሌ፡-
  - ሲናር -1 ኪ/ግራም 24 ብር ፣ 1 ኩ/ል 2400 › ከጤፍ ዋጋ ጋር እኩል
  - የመኖ ጓያ 1 ኪ/ግ 60 ብር ፣ 1 ኩ/ል 6000 ብር
  - አልፋልፋ፣ 1 ኪ/ግራም ከ 30—400 ብር፣ 1ኩ/ል ከ30000-40000
  - ደሾን ግንጣይ በመሸጥ ጥቅም ያገኙ አርሶ አደሮች እንዳሉ ይታወቃል፡፡

ይሄ ማለት ዋና ዋና የመኖ ሰብል ዘሮችን ማምረት አዋጪ መሆኑን ነዉ፡፡

የመኖ ዘር…እንደ ሥራ ዕድል

- አነስተኛ መሬት ሆኖ ከላይ ለተጠቀሱ የመኖ ዓይነቶች ተስማሚ ሥነ-ምህዳር ወጣቶችን አደራጅቶ መነሻ ዘር መስጠት ዉጤታማ ሊያደርጋቸዉ ይችላል፡፡
  - ይሄንንም ከማሞከት/ማድለብ ሥራ ጋር ማስተሳሰር
  - የመኖ መቀረጣጠፊያና ማሸጊያ /Chopper & baler technologies) ማስተዋወቅና ወጣቶች እያዘጋጁ እንዲሸጡ ማድረግ እንዲሁም ከገበያ ጋር ትስስር መፍጠር

ቅንጅቱን ማጠናከር

- የተወሰኑ መኖዎች ላይ ያተኮረ ጥራት ያለዉ ዘር ማምረት
  - ለምሳሌ፡- ሲናር ሆሳዕና ዙሪያ፣ ዶዮገና ይስማማል፡፡
  - ደሾና ዝሆን ሣር ሥነ-ምህዳሩ በሚስማማባቸዉ ቦታዎች ሁሉ
  - የመኖ ዓያ (እንደ ፒሮቲን አማራጭ)
  - ክሎቨር (ፒሮቲን)

ሁላቀፍ/ተዛማጅ ጉዳዮች (የአቅም ግንባታ፣ ልምድ ልዉዉጥና ሥራ አፈጻጸም ክትትልና ግምገማ)

1. ሥልጠናና ከገበያ ጋር በማስተሳሰር ማብቃት/Strengthen cooperatives & graduate/ ያስፈልጋል

ከአ/ሰድቾ ማህበራት አባላትና ተወካዮች ጋር ዉይይት (ዶዮገና)

ላይኛዉ ጋና (ሌሞ ወረዳ) እና ጃዌ

ሴቶችን አሳታፊ /Gender sensitive/

II. የልምድ ልዉዉጥ-የባለድርሻ አካላት መስክ ጉብኝት አስፈላጊ መሆኑን

የባቄላ ዝሪያዎችን ገለባ ለመኖነት ያለዉን ፋይዳ ለማጥናትና የሲናር ማሳዎች

የመኖ ጎያ ሙከራ ጉብኝት

ባለድርሻ አካላት ጉብኝት…

III. ክትትልና የሥራ አፈጻጸም ሪፓርት ግምገማ አስፈላጊ መሆኑን

በማህበራት የታቀፉ

1. የበጎች ኦዲት ክትትልና ግምገማ (ጥቂ፣ ኮርማ ልዉዉጥ፣ ኮርማ አጠባበቅ)
2. የመኖ ዝግጅትና አቅርቦት ክትትልና ግምገማ

ለሥራዉ መልካም አጋጣሚዎች

- ተስማሚ ሥነ-ምህዳሮች መኖራቸዉ/ ለብዙ መኖ ዓይነቶች መኖር አስተዋፅኦ ማድረግ/
- የመኖ ሰብል አማራጮች አሉ (ከወይና ደጋ እስከ ደጋ)
- የተማረ አርሶ አደር /አርብቶ አደርና ዕዉቀቱና ክህሎቱ ከፍ ያለ የልማት ሠራተኛና ባለሙያ ስላለ ይህንን ዕድል መጠቀም
- አርሶ አደሮችን/አርብቶ አደሮችን በማህበራት በማደራጀት መኖ ወደማምረትና ወደ ገበያ እንዲገቡ የሚያበረታታ መዋቅር እና የገበያ መኖር

መልካም አጋጣሚዎች…

- የመንግሥትና የግል ድርጅቶች ትኩረት- በመኖ ማምረትና መኖ ማቀነባበሪያ (እየተስፋፉ መምጣት
- የሙከራ ጣቢያዎች ማስፋፋት የመኖ አማራጮች መረጃ መፍለቅ
- የቴክኖሎጂ አማራጮችን መጠቀም (ሞባይል፣ ፌስ ቡክ፣ twitter, internet, ሌሎች…)

ችግሮች/ስጋቶች

- የመኖ ሰብሎችን በብዛትና በጥራት ለማምረት
  - የመኖ ዘር እጥረት (የግል መኖ ዘር አቅራቢዎች እጥረት፣ የዘር ጥራት፣ ወዘተ)
  - የመሬት እጥረት (ደጋማ…)
  - የግንዛቤ ማነስ (በአንዳንድ አ/አደሮች ዘንድ)
- አንዳንድ አርሶአደሮች የመኖን ጥቅም አሳንሶ ማየት (አንጻራዊ አዋጭነት፣ የምግብ ዋስትና)
  - የመኖ ሰብል የተዘራበትን ቦታ ገና መረጃ ሳይወሰድ ሌላ ሰብል የተከሉ/የዘሩ
  - ከማሣ ዉጭ መግፋት /Marginalize/ ማድረግ
  - መሬት ለመኖ ብሎ አለማቀድ/አለመመደብ/ Land allocation/

ስጋቶች...

- በአንዳንድ አካባቢዎች የምርምርና ኤክ/ ቅንጅት አነሣ መሆን
- የባለሙያ ክትትልና ግምገማ አነሣ መሆንና አለመጠናከር
- የአየር ንብረት ለዉጥ (ኢል-ኒኖ፣ ጎርፍ፣ ድርቅ፣ ዉርጭ፣ ሙቀት ከፍ ማለት)

የሚሞከቱ በጎች ጤና አያያዝና ዋና ዋና በሽታዎች

ለTAAT ስልጠና የተዘጋጀ

መስፍን መኮንን (DVM, MSc.)
በአረካ ግብርና ምርምር ማዕከል የእንስሳት ጤና ተመራማሪ

መግቢያ

- በጎችና ፍየሎች በሀገራችን ለመተዳደሪያ እና ለምግብ ዋስትና ከፍተኛ ሚና ይጫወታሉ፡፡
- የተለያዩ የእንስሳት በሽታዎች በሀገራችን በሕብረተሰቡ ሶሺዮ-ኢኮኖሚክ ኑሮ ላይ ብዙ ጉዳት እያደረሱ ቆይተዋል፡፡
- ለምሳሌም በአንድ ዓመት
  - 14–16% - በጎችን
  - 11–13% - ፍየሎችን
- በዛሬዉ ዘመን የእንስሳት ተዋፅኦ ምግቦች ፍላጎት በጣም እየጨመረ መጥቷል፤ በተለይም በታዳጊ ሀገራት
  - የሕዝብ ቁጥር እየጨመረ ከመሆኑ ጋር በተያያዘ፤
  - አዳዲስ ከተሞች እየተገነቡ በመሆናቸዉ
  - የሰዎች ገቢ እየጨመረ በመሆኑ

መግቢያ....

- ከበርካታ የቤት እንስሳት ተላላፊ በሽታዎች የተነሳ፤ ሀገራችን ከዓለማቀፍ እንስሳትና እንሳሳት ተዋፅኦ ገበያ ተጠቃሚ አይደለችም፤ በዚህም የሀገሪቱን የዉጭ ምንዛሬ ማግኛ መንገድ ክፉኛ እየጎዳ ይገኛል፡፡
- ኋላ ቀር የእንስሳት አረባብ ዘዴ እና የእንስሳት ሕክምና ተደራሽነት ችግሮች ለበሽታዎች ስርጭት ዋና ምክንያቶች ናቸዉ፡፡

የበጎች በሽታ በቤተሰቦች ላይ ምን ጉዳት ያደርሳል

?

የበጎች በሽታ ተጽዕኖዎች

- የኢኮኖሚ እና የገንዘብ ማጣትን ያመጣል
- ምርታማነት ማጣት
- በሰዉ ጤና ላይ ጉዳት ያመጣል
- ለስደት ይዳርጋል
- የማሳከሚያ ጊዜ
- በልጆች ትምህርት
- የአመጋገብ ከፍተትን ይፈጥራል
- በማህበራዊ እና ሳይኮሎጂካሊ ችግር ይፈጥራል

የሚሞከቱ በጎችን ከገበያ ሲንገዛ መታየት

ያለባቸዉ የጤና ሁኔታዎች ምን ምን ናቸዉ ?

የሚሞከቱ በጎችን ከገበያ ሲንገዛ መታየት ያለባቸዉ የጤና ሁኔታዎች

- ለማሞከት የራስ በግ/ፍየል ቢጠቀሙ የተሻለ ነዉ።
- ይህ ካልሆነ ግን ከቅርብ መግዛት ሁለተኛዉ አማራጭ ነዉ።

ከገበያ ከገዙ

- የአተነፋፈስ ሁኔታ
- አፍና አፍንጫ አከባቢ ድርቀት/ፈሳሽ መኖሩን፤ ቁስል
- የእግር ጤንነት
- የአፍና ጥርስ ጤንነት
- የዓይን ጤንነት
- የቆዳ ጤንነት

የታመመን በግ/ፍየል እንዴት መለየት እንችላለን ?

9

የታመመ በግ/ፍየል የሚያሳያቸዉ ምልዕክቶች ምን ምን ናቸዉ?

- የመመገብ ፍላጎትን መቀነስ/ ጭራሽ አለመብላት
- ቶሎ ቶሎ መተንፈስ ወይም በዝግታ መተንፈስ /too fast or too slow/
- ከሌሎች በጎች ወይም እንስሳቶች ተለይቶ ለብቻዉ መቆም/መተኛት
- ጆሮዎችን ወደ ታች መጣል
- አፍና አፍንጫ አከባቢ መድረቅ
- ከአፍንጫ፣ ከአፍ/ ከዓይን አከባቢ ፈሳሽ /discharge/ ይወርዳል
- ለመራመድ ፍቃደኛ ያለመሆን/ ቀስ ብሎ መራመድ
- የሰዉነት ሁኔታ መቀነስ፤ መክሳት

በክልላችን አንዳንድ አከባቢዎች የተለዩ ዋና ዋና የበጎችና ፍየሎች በሽታዎች

- በመተንፈሻ አካላት ላይ የሚከሰቱ በሽታዎች
  - Pasteurollosis, PPR, Pneumonia
- ዓዕምሮ ነክ /Neurological/ በሽታዎች
  - Coenurosis, Oestrous ovis
- የቆዳ በሽታዎች
  - Orf, Sheep and goat pox /ፈንጣጣ/

የተለዩ በሽታዎች.....

The image cannot be displayed. Your computer may not have enough memory to open the image, or

- የዉስጥ ጥገኞች
  - Strongoyle , Bottle-jaw/fasciolosis; haemonchosis/
- የዉጭ ጥገኞች
  - መዥገር፣ ቅማል፤ ቅጫም እና የመሳሰሉት ናቸዉ

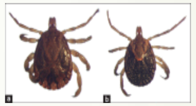

- የደም ዉስጥ /Systemic/ በሽታዎች
  - አባ-ሳንጋ /Anthrax/፤ አባ-ጎርባ/Black leg/፤ አፍ ተግር/FMD/ እና የመሳሰሉት
- ሌሎች
  - የዓይን በሽታ
  - የእግር በሽታ፤ የሆድ መነፋት፤ ማጨንገፍ

በሚሞከቱ በጎች/ፍየሎች የሚታዩ ዋና ዋና በሽታዎች

1. የዉስጥ ጥገኞች (Internal parasites)

- የዉስጥ ጥገኞች በእንስሳዉ ዉስጥ በመሆን መኖዉን በመሻማትና ደሙን በመምጠጥ እንስሳዉን ይጎዳሉ፡፡

ትላትሎች

- የአንጀት፣ የጉበት (liver fluke)፣ የሳምባ፣ የኮሶ፣ የጨጓራ ትል

የዉስጥ ጥገኛ ምልዕክቶች

በጎች/ፍየሎች በዉስጥ ጥገኛ በሽታ ሲያዙ የሚከተሉትን ምልዕክቶችን ያሳያሉ

- ጸጸየዓይን ዙርያ /mucous membranes/ ነጣ ማለት፣ ይህም የደም እጥረትን ያሳያል
- በአንገት አከባቢ ዉሃ መቋጠር
- ፀጉር መቆምቋጠራል
- የሰዉነት ሁኔታ መቀነስ/መክሳት፣
- ተቅማጥ
- ይደክማል፣ ብዙ ይተኛል
- ከሚጠበቀዉ በታች ይበላል/ ጭራሽ ላይበላም ይችላል፣
- ከበጠጥ ጋር የዉስጥ ጥገኛ ወጥቶ ልታይ ይችላል፡፡

ምርመራ

The FAMACHA© System (የፋማቻ ዘዴ)

- በበጎችና ፍየሎች የደም ማነስን መመርመሪያ ዘዴ ነዉ ::
- መድኃኒቱን ለመስጠት/ላለመስጠት
- የዉስጥ ጥገኞች መድኃኒት የመቋቋም ባህሪን (Anthelminthic resistance) ይቀንሳል::

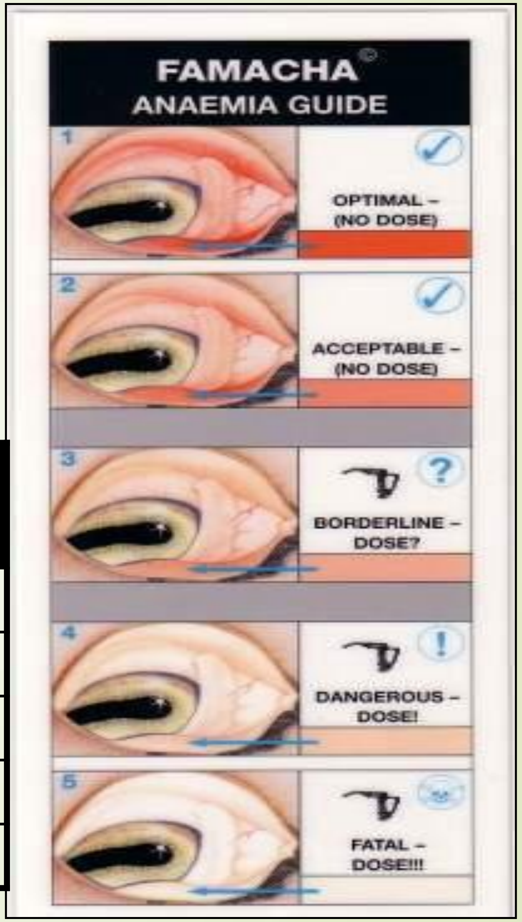

Clinical Category	Color	PCV	Deworm?
1	Red	$\geq$ 28	No
2	Red-Pink	23-27	No
3	Pink	18-22	?
4	Pink-White	13-17	Yes
5	White	$\leq$ 12	Yes

የዉስጥ ጥገኞችን የሚያጸዱ መድኃኒቶች አሉ፣ ግን የአጠቃቀም ክፍተቶች.....

2. የዉጭ ጥገኞች (External parasites)

- የዉጭ ጥገኞች የእንስሳዉን ደም፣ ቆዳ እን ፀጉር ይመገባሉ
- ለእንስሳዉ ምቾት ያሳጣሉ፤ irritation
- የተለያዩ በሽታዎችን ከበሽተኛ ወደ ጤናማ እንስሳ ያስተላልፋሉ
- የሚሞከቱ በጎች/ፍየሎች ቆሎ እንዳይወፍሩ ያደርጋሉ የቆዳ ጥራትን ይቀንሳል፣ ይጎዳል

External parasites……

- ቅማል
- ቅጫም
- መዥገር
- ቅንቅን
- Nasal bots

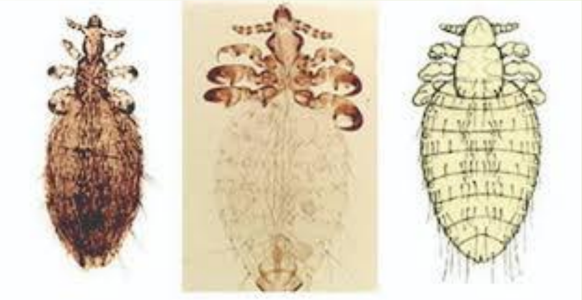

External parasites……

ምልዕክቶች

- ክብደት መቀነስ
- ፀጉር መነጨት
- ሽፍታ - በሰዉነት ላይ
- ግድግዳና ከቆመ ነገር ጋር መታከክ
- ራሱን ይነክሳል
- ጥገኛዉን በዓይን ማየት

ሕክምና እና መከላከያ

- በዉጭ ጥገኛ መድኃኒት መንከር / መርጨት፣ ቤቱን ማጠን (fumigation)
- Ivermectin

3. የበጎችና ፍየሎች ጎሮርሳ በሽታ (Pasteurellosis)

- የመተንፈሻ አካላት በሽታ
- የሚይዘዉ ከ *M. haemolaytica* & *P. multocida*
- ከዉጥረት ይነሳል (የጉዞ ዉጥረት)

ምልዕክቶች

- በአፍንጫዉ ብዙ ፈሳሽ ይወጣል
- ሳል
- ትኩሳት
- የመተንፈስ ችግር /በፍጥነትና ተቸግሮ መተንፈስ /ሲንቀሳቀስ/
- ሙቀት መጨመር፣ ድብርት
- ክብደት መቀነስ

ጎሮርሳ በሽታ የቀጠለ....

ሕክምና

- Antibiotics

መከላከያ እና መቆጣጠሪያ መንገዶች

- ዉጥረትን /የጉዞ/ መቀነስ
- ክትባት

4. Acidosis (Lactic acidosis)

- ይህ የጤና ችግር በጎች/ፍየሎች ከመጠን በላይ የሆነ ኃይል ሰጪ መኖዎችን ሲመገቡ ይይዛቸዋል፤ በዚህም ምክንያት በእንስሳዉ ሆድ (rumen) ብዙ አሲድ ይጠራቀማል፡፡

ምልዕክት፡ መኖ አለመመገብ፤ ድብርት፤ መፍዘዝ፤ የሆድ ሕመም፤ ለሕይወት አስጊ ነዉ፡፡

ሕክምና፡ Drench with an antacid such as bicarbonate of soda (baking soda), magnesium carbonate

መከላከያ፡ የመኖ አሰጣጥን በማመጣጠን መከላከል ይቻላል፡፡ ኃይል ሰጪ መኖዎችን በትንሽ በመጀመር እና ቀስ በቀስ በማሳደግ (to allow rumen microbial adjustment to the diet)

5. የሆድ መነፋት (Bloat)

ይህ ከአመጋገብ ክፍተት ወይም በአየር ቱቦ መዘጋት የሚነሳ የጤና ችግር ነዉ

ምልዕክት ፡ የእንስሳዉ ሆድ (በተለይ በስተግራ) ከተለመደዉ በላይ ይወጠራል፤ ማቃሰት፤ አዘዉትሮ መሽናት

ሕክምና ፡ የተጠራቀመ አየር ለማስወጣት የሚያግዙ [illegible] (በ[illegible] [illegible]ዘይት)፡፡

፡ በሌላ በኩል የአየር ቱቦ መክፈት

፡ የመጨረሻ አማራጭ ማስተንፈስ (Trocar እና Canula በመጠቀም)

መከላከያ፡ ከሣር ዉጪ የሆኑ መኖዎችን ስንሰጥ መጠንቀቅ (ቦለቄ፣ አተር፣ ባቄላ፣ ሽንብራ እና ሌሎች ሃይል ሰጪ መኖዎች)

6. አባ-ሰንጋ (Anthrax)

እንስሳት በዚህ በሽታ አምጪ ባክቴሪያ (በግጦሽ ቦታ) በተጠቁ 12-24 ሰዓታት ዉስጥ ይታመማሉ፡፡

ምልዕክቶች

- ብዙ ጊዜ ምልዕክት ሳናይ እንስሳት ይሞታሉ፣
- ከፍተኛ ሙቀት (ትኩሳት)፤ ሽንት፣ በጠጥ እና ወተት ላይ ደም
- ለመተንፈስ ይቸገራሉ፤ የተለያዩ የእንስሳዉ አካላት ሥራ ያቆሙና በ 1-2 ቀናት ዉስጥ ይሞታሉ
- ከሞቱ በኋላ ጥቁር ደም በሁሉም ተፈጥሮ ቀዳዳዎች ይወጣል (በአፍ፤ አፍንጫ እና በሌሎች)
- የሚወጣዉ ደም አይረጋም፡፡

ሕክምና

- Antibiotics (ምልዕክቱን ተረድተን ማሳከም ከቻልን)

መከላከያ

- የሞቱ እንስሳትን ማቃጠል ወይም መቅበር፣ ይህ በሽታ ወደ-ተከሰተበት አከባቢ ለግጦሽ ይዞ አለመሄድ
- ክትባት

ከእንስሳት ወደ ሰዉ ይተላለፋል

7. የእግር ትል (Foot rot)

በሁለት ዓይነት ባክቴሪያዎች ይይዛል

- Dichelobacter nodosus - ከታመሙ እንስሳተ እግር
- Fusobacterium necrophorum - commonly found in the environment

ምልዕክቶች

- እግራቸዉ ያብጣል፣ ይቀላል፣ ርጥብ ይሆናል
- ሕመሙ እየጨመረ ሲሄድ ከእንስሳዉ ከኮቴያቸዉ መኃል ጥቁር፣
  መጥፎ ሽታ ያለዉ መግል ይወጣል
- እንስሳዉ ማንከስ ይጀምራል፣ ወይም በጉልበቱ መሄድ ይጀምራል
- የእንስሳዉ ሙቀት ይጨምራል (ትኩሳት)፤ ከዚህም የተነሳ ዉጤታማነቱ ይቀንሳል

ሕክምና - የቁስል ሕክምና እና antibiotic (ከሕክምና በኋላ ለ 1 ቀን ያህል ደረቅ ቦታ ማቆየት አለብን)

መከላከያ

በእግር ማጠቢያ ኬሚካል፣ ኮቴያቸዉን በመቁረጥ፣ የማደሪያ ቦታቸዉን ደረቅ በማድረግ

8. የበጎችና ፍየሎች ደስታ መሰል በሽታ Peste des petits ruminant (PPR)

- አጣዳፊ፣ በፍጥነት የሚተላለፍ፣ ገዳይ በሽታ ነዉ
- በበጎችና ፍየሎች ዘርፍ ዉጤታማ እንዳንሆን የገታን ዋናዉ በሽታ ነዉ
- በሀገራችን ለመጀመሪያ ጊዜ መኖሩ የተጠረጠረዉ በ1970 ዓ.ም (በፍየል)

PPR የቀጠለ.....

ምልዕክቶች

- ትኩሳት
- መግል የመሰለ ነገር በአፍና አፍንጫ
- የቆሳሰለ አፍ
- የአንጀት ሕመም
- የሰንባ ሕመም (ወደ ሞት)
- ተቅማጥ

በሀገራችን ይህንን በሽታ ለማጥፋት ሥራዎች ተጀምረዋል፡፡

PPR የቀጠለ.....

ሕክምና

ሕክምና የለዉም፤ ነገር ግን secondary treatment

መከላከያ

ክትባት

የእንስሳት በሽታዎች መተላለፊያ መንገዶች ምን ምን ናቸዉ?

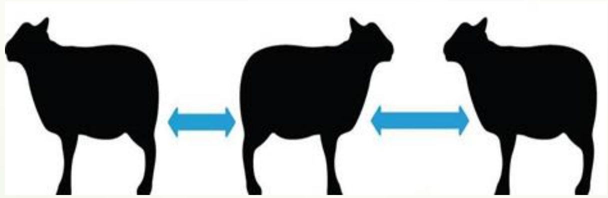

የበሽታ መተላለፊያ መንገዶች

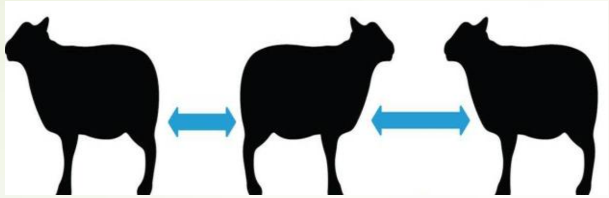

- አዲስ የታመመ በግ/እንስሳ ወደ መንጋዉ ሲገባ/ሲቀላቀል
- ከታመመ በግ ወደ ጤናማ(በመነካካት/በትንፋሽ)
- በተበከለ መኖ
- በተበከለ ዉሃ
- የታመመ በግ/እንስሳ በኖረበት ቤት/ በተመገበበት/በጠጣበት ዕቃ
- በበሽታ አስተላላፊ/ተሸካሚ ነፍሳት እና በንፋስ

የበሽታ መከላከያና መቆጣጠሪያ መንገዶች

መከላከያ መንገዶች

- የእንስሳት በሽታን መከላከል የታመሙትን ከማከም የተሸለ ነዉ - ከወጪ አንጻር ፡፡
  - ጥሩ አረባብ ዘዴ /husbandry/ በመተግበር
  - የማደሪያ ቤትና አመጋገብን በማሻሻል
  - ቀንዳቸዉን በመቁረጥ፤ ኮቴያቸዉን (ሰኮናቸዉን) በየጊዜዉ በመቁረጥ፤
  - ለዉስጥ ጥገኞች የሚሆኑ መድኃኒቶችን በመስጠት
  - ለዉጭ ጥገኞች መድኃኒተ በመርጨት/በመስጠት
  - ክትባት በመስጠት ፤ በየዓመቱ፤ በየስድሰት ወር

Good Biosecurity

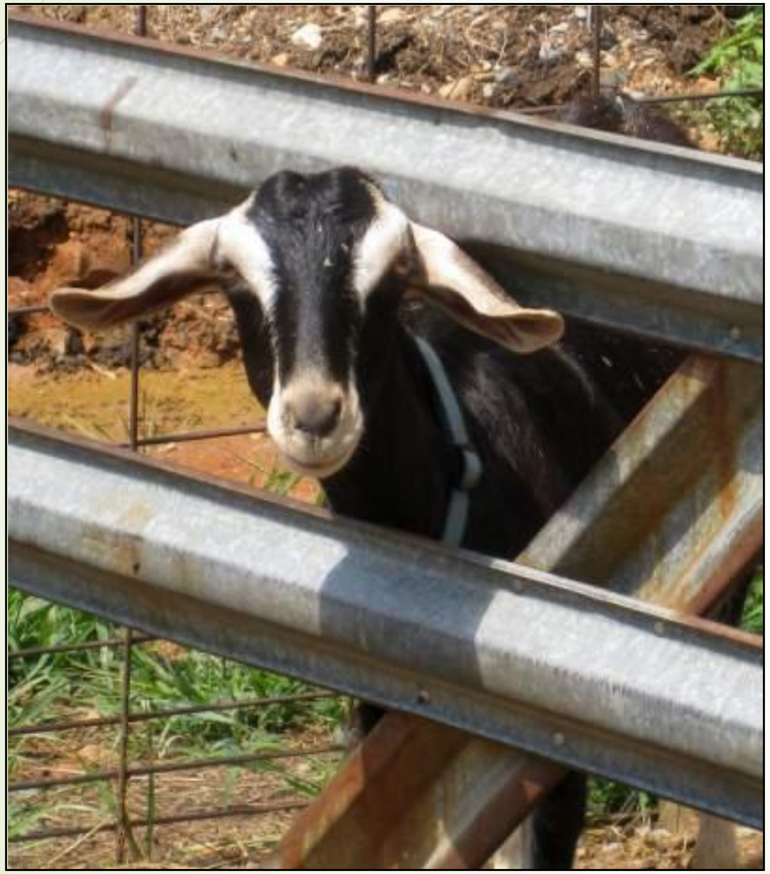

- ጤነኛ በጎችን ወይም ፍየሎችን ማሞከት
- ከሚታወቅ አከባቢ/ግለሰብ መግዛት
- አዲስ የተገዙ በጎችን/ፍየሎችን ቢያንስ ለ30 ቀናት ለብቻ በማቆየት
- ✓ ወደ ጣቢያ/ማደሪያ ቤት ሰዉና ሌሎች እንስሳት እንዳይገቡ ማድረግ

Biosecurity…

- በጎችን/ፍየሎችን ከሌላ ሰዉ በግ/ፍየል ጋር አለመቀላቀል
- የመመገቢያ/ዉኃ መጠጫ ዕቃ አለመዋስ.
- ወደ ማዕከሉ የሚገባ ማንኛዉም ነገር መቆጣጠር (ሰዉ፣ እንስሳ)
- ዉሻ፣ ድመት፣ አይጥ፣ ዝንቦች እና ወፎችን መቆጣጠር

የበሽታ መከላከያና መቆጣጠሪያ መንገዶች

የመቆጣጠሪያ መንገዶች

- በሽታዉ ከተከሰተ በኋላ በሌላ ቦታ እንዳይከሰትና ብዙ በጎችን/ፍየሎችን እንዳይገልብን ማድረግ ማለት ነዉ
  - ምልዕክት የሚያሳዩትን ለብቻ በማቆየት፤ ወደ ሌላ አከባቢ እንዳይጓዙ በማድረግ
  - ለበሽታዉ ሰለባ መሆን /susceptible/ የሚችሉትን ለብቻ በማኖር - እንዳይንቀሳቀሱ በማድረግ
  - የበሽታ ተሸካሚ ነፍሳትን በመቆጣጠር፤ በመርጨት፤ በመንከር ወዘተ፤ ለምሳሌ Fasciolosis
  - ክትባት በመስጠት (የበሽታ ምልዕክት ለማያሳዩት)

በሀገራችን የሚመረቱ ዋና ዋና የበጎችና ፍየሎች ክትባቶች

በሽታ/ክትባት	መጠን & መስጫ	ዙር
የበጎች ጎሮርሳ ክትባት (Pasteurollosis)	1 ml, Sc	በ 6 ወር
የበጎችና ፍየሎች ፈንጣጣ (Pox)	1 ml, Sc	በዓመት
አባ ሳንጋ (Anthrax)	0.5 ml, Sc	በዓመት
የበጎችና ፍየሎች ደስታ መሰል በሽታ (PPR)	1 ml, Sc	በዓመት

በሽታዎችን ለመከላከልና ለመቆጣጠር

- **ወንዶች**
  - ገበያ ነክ ጉዳዮች ላይ
  - የማደሪያ ቤት በመሥራት
  - ለግጦሽ በማሰማራት
  - መኖና ውኃ በመስጠት
  - ወደ እንስሳት ሕክምና ክሊኒክ በመዉሰድ
  - በእርድ፤ ቆዳን በመግፈፍ እና የሚጣሉ/የማይበሉ ሥጋዎችን በማስወገድ/በመጣል

- **ሴቶች**
  - የመደሪያ ቤት ጽዳት ሁኔታን በመከታተል
  - መኖና ውኃ በመስጠት
  - የታመሙትን እቤት ዉስጥ በማንከባከብ

አመሰግናለሁ !